

“ไทดำ” ชาติพันธุ์ร่วมสมัย

“Tai Dam” Contemporary Ethnic

Received:	June	29, 2019
Revised:	October	22, 2019
Accepted:	December	17, 2019

อารีย์ น้ำใจดี (Aree Namjaidee)*

พิชญภา ยืนยาว (Pitchayapa Yuenyaw)**

บทคัดย่อ

ไทดำเป็นกลุ่มชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ที่เคยตั้งถิ่นฐานที่เวียดนามโดยอาศัยอยู่ตามแม่น้ำแดงและแม่น้ำดำในเวียดนามเหนือ และได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2423 ซึ่งเป็นคนไทยที่รู้จักกันในนาม “ไทดำ” หรือ “ลาวโซ่ง” ในปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ จำนวนกว่า 90 ล้านคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนของชาติอื่น ซึ่งจำแนกได้ถึง 80 กลุ่ม ชาติพันธุ์ไทดำพบได้ใน 4 ประเทศ ได้แก่ จีน ลาว ไทย และเวียดนามตะวันออกเฉียงเหนือ พวกเขาเชื่อว่าบรรพบุรุษของพวกเขาเกิดขึ้นในภูมิภาคสิบสองจุไทยซึ่งเป็นบ้านเกิดของชาวไทดำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอพยพไปยังประเทศอื่นๆ เนื่องจากเกิดความขัดแย้ง หรือย้ายถิ่นฐานไปยังดินแดนที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น ท่ามกลางการอนุรักษ์แบบดั้งเดิมของชาวไทดำปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยต้องการให้เรียกว่าพวกเขาว่า “ไทดำ” มากกว่า “ลาวโซ่ง” วิถีชีวิตภาษาถิ่นวัฒนธรรมและประเพณีของพวกเขาได้รับอิทธิพลบางส่วนจากศาสนาพุทธ แต่ประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมทั้งหมดยังคงได้รับการอนุรักษ์ไว้ ในบางประเทศมีข้อจำกัดในการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของไทดำในพื้นที่สาธารณะ ทำให้ชาวไทดำจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนเองโดยที่ชาวไทดำได้ยอมรับวัฒนธรรมของชาวไทยที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เคารพสิทธิ ประเพณี วัฒนธรรมยอมรับและปฏิบัติตามโดยไม่สูญเสียความเป็นตัวตน เช่นเดียวกับที่สังคมชาวไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำต่างยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ทั้งชาวไทยและชาวไทดำจึงสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำยังคงไว้ซึ่งความเป็นตัวตนในสังคมของความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ไทดำ ชาติพันธุ์ ร่วมสมัย

* ผู้อำนวยการสถานศึกษา. โรงเรียนบ้านคลองตัน

Administrator School, Ban Klong Tun School. Email: aree8400@gmail.com, 065-5415561

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Asst. Prof. Ph.D., Department of Educational Administration, Faculty of Education, Nakhon Pathom

Rajabhat University, Email: pitchayapatom@gmail.com, pitchayapa@npru.ac.th, 086-3111816

Abstracts

The Tai Dam are a minority group that reside within Thailand. These settlers were once Vietnamese who lived along the Red and Black River of northern Vietnam. In the 1880's a group Vietnamese fled to Thailand. They are Thais known as "Tai Dam" or "Lao Song". At present, some 90 million ethnic Tai Dam people live across the region, and can be divided into 80 groups. The ethnic Tai Dam group is found in four countries: China, Laos, Thailand, and northeastern Vietnam. They believe that their ancestors originated in Sipsongchuthai Region, the homeland of the Tai Dam peoples in Southeast Asia and migrated to other countries due to conflicts or in search of better and more fertile land on which to settle. Amidst the traditional conservation of the Tai Dam people, the Tai Dam in Thailand now want to be called Tai Dam rather than Lao Song. Their way of life, dialect, culture and traditions are partially influenced by Buddhism, but all the original traditions and beliefs have been preserved. Therefore, State restrictions on the expression of ethnic identity in public spaces has made it necessary to select, receive, adapt, or change ethnic cultural symbols. Tai Dam are able to adapt their life style during Thai's culture in every era by respecting the human rights, traditions, and culture without losing their ethnical identity. While Thai society and Tai Dam ethnic groups can accept each other's differences. Both Thai and Tai Dam people can live happily together. Therefore, Tai Dam still maintains their identity during the society change from past to present.

Keywords: Tai Dam, ethnic, contemporary

บทนำ

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดการเปิดกว้างในการรวมกลุ่มทางสังคม เศรษฐกิจ การติดต่อสื่อสาร รวมถึงการอยู่ร่วมกันที่มีมากขึ้นทำให้ประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยที่มีคนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา ทัศนคติ ความเชื่อ มาอยู่ร่วมกัน สังคมไทยได้เปิดกว้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรมจากทั่วโลก แม้ว่าโลกาภิวัตน์ทำให้การใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมมีการปรับตัวในการรับวัฒนธรรมที่มีความทันสมัยมากขึ้น แต่ถึงกระนั้นยังมีกลุ่มคนบางกลุ่มยังคงมีวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่คงไว้ในสังคม ซึ่งการอยู่ร่วมกันต้องเปิดกว้างและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังนั้น หากขาดการยอมรับ การเปิดกว้างทางความคิด การเคารพสิทธิในการเลือกรับวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตน ก็อาจจะก่อให้เกิดความวุ่นวาย แยกแยกขึ้นได้ในสังคมที่มีความหลากหลายได้ นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564 ได้กล่าวถึงสิทธิของมนุษยชนที่ทำให้พัฒนาการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของสังคมไทยเป็นสากลมากขึ้น ประเทศไทยมีกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิตในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตโดยได้รับความคุ้มครอง ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม แนวคิดพหุวัฒนธรรมมุ่ง

ความคิดไปที่การถูกรวมเข้าไปในสังคมของทุกคน การเข้าใจ เคารพ และการปรับตัวในสภาพความแตกต่าง การยอมรับของคนในสังคมได้ตระหนักรู้ในความได้เปรียบและเสียเปรียบของการเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ผูกติดอยู่กับลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เชื้อชาติ เพศ รสนิยมทางเพศ ศาสนาที่อยู่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 5)

การเรียนรู้ความเป็นชาติพันธุ์ ทำให้เราได้เรียนรู้และให้ความสำคัญมากขึ้นกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน พร้อมกับทำความเข้าใจกับพลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิทธิ ความมีตัวตน และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขอย่างแท้จริง เกือบทุกประเทศในโลกนี้จะมีประชากรที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อย่างหลากหลาย เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมกันมานาน การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนชาติที่ไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอไป การไม่รังเกียจเหยียดฉันท ไม่เอาเปรียบ ไม่ดูถูกเหยียดหยาม การยอมรับซึ่งกันและกัน พบว่าในบางสังคมจะมีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมได้อย่างดี ขณะที่ในอีกหลายสังคมอยู่ร่วมกันได้ แม้ว่าจะคงความแตกต่างของแต่ละชาติพันธุ์เอาไว้ แสดงให้เห็นว่าสังคมนั้นๆ ได้เคารพสิทธิของความแตกต่างทางชาติพันธุ์อย่างเท่าเทียมกัน ที่จริงแล้วสังคมหนึ่งสามารถเคารพในความแตกต่างได้อย่างหลากหลาย นอกจากชาติพันธุ์แล้วก็อาจจะเคารพความแตกต่างในทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความแตกต่างในความรู้ และความแตกต่างในความเชื่อ เป็นต้น ความแตกต่างอย่างหลากหลายที่เกิดขึ้นนี้เราเรียกว่า “พหุสังคม” ซึ่งมักจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงเมื่อสังคมนั้นๆ ได้พัฒนาความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น (ประไพ วิริยะพันธุ์, 2559)

ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้ความหมาย ชาติพันธุ์ (ethnos) ว่าหมายถึง กลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกัน และที่แสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณะการของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน และพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาให้ความหมาย ชาติพันธุ์วิทยา (ethnology) ว่า หมายถึง “การพินิจศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมปัจจุบัน หรือวัฒนธรรมเดิม ที่สูญหายไปของกลุ่มมนุษยชาติทั้งหลายในโลกชาติพันธุ์วิทยา อาจหมายถึง มานุษยวิทยาวัฒนธรรมก็ได้” กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) เป็นความคิดที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการจำแนกกลุ่มชนต่างๆ ซึ่งแพร่หลายในสาขาวิชา มานุษยวิทยา ก่อนหน้านี้นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับการจำแนกแบบแผนพฤติกรรมมนุษย์หรือที่นักมานุษยวิทยาเรียกว่า “วัฒนธรรม” มากกว่าการจำแนกตัวกลุ่มตนเอง การปรากฏตัวและการแพร่หลายของมโนทัศน์ “กลุ่มชาติพันธุ์” หรือ “ethnic group” อาจ ไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจนนัก แต่สันนิษฐานได้ว่าเชื่อมโยงกับกระแสความเคลื่อนไหวของนักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์อื่นๆ ในเรื่องสิทธิมนุษยชน เพราะนักมานุษยวิทยาบางท่าน เช่น Ashley Montague A. Montague ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า มโนทัศน์ “กลุ่มชาติพันธุ์” น่าจะเป็นคำที่มีประโยชน์ในการจำแนกกลุ่มชนได้อย่างถูกต้องมากขึ้น เพราะเป็นคำใหม่และสามารถเข้าใจได้ชัดเจนมากกว่า คำว่า “ชนชาติ” (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2551: 7)

ชาวไทดำ หรือชาวไทยทรงดำ เป็นอีกหนึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยที่รับวัฒนธรรมของการเปลี่ยนแปลงในโลกโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ของตนไปบ้าง แต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นตัวตน บทความนี้ได้นำกรณีศึกษาชาวไทดำมาอธิบายการคงอยู่ในการแสดงออกอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นว่า การแสดงอัตลักษณ์ที่คงอยู่นี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของความสัมพันธ์กลุ่มชนชาติพันธุ์ไทดำที่ยังคงเหนียวแน่น และสืบทอดชั่วลูกชั่วหลาน เป็นความสัมพันธ์ที่ชาวไทดำไม่อาจปฏิเสธที่จะดำรงไว้ได้ การแสดงออกอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวไทดำ โดยผู้เขียนได้มีโอกาสในการอยู่ร่วมกับกลุ่มชนชาติพันธุ์ ไทดำ ได้ ชิมชั้ววัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การดำรงชีวิตที่แตกต่างในสังคมไทย ได้มองเห็นถึงการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันกับโลกยุคปัจจุบันที่ผสมผสานความเป็นอัตลักษณ์ของตนเข้ากับวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดี

“ไทดำ” กับวัฒนธรรมร่วมสมัย

บทความนี้จะกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณสิบสองจุไทยหรือสิบสองเจ้าไท โดยที่ มน อุดมเวช (2547) ได้อ้างบทสัมภาษณ์ เพชรตะบอง ไพศุนย์ (สัมภาษณ์) เมื่อปี พ.ศ. 2543 อธิบายคำว่า “จุ” แปลว่า “เมือง” และคำว่า “เจ้า” หมายถึง “หมู่” ส่วนคำว่า “โซ่ง” เช่นเดียวกับพิเชษฐ สายพันธ์ (2551: 84) อ้างจากเอกสารความโตเมือง ที่เขียนด้วยภาษาไทยดำดั้งเดิม อธิบายสอดคล้องกันว่า “โซ่ง” เป็นชื่อเรียกหน่วยของการปกครองทางสังคมที่อยู่รอบนอกของศูนย์กลางที่มีชื่อเรียกว่า “เชียง” ตามระบบการปกครองจารีตของคนไทดำดั้งเดิม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คนไทดำกลุ่มที่คนไทยเรียกว่า โซ่ง คือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่เมืองรอบๆ นอกของเมืองศูนย์กลางอำนาจนั่นเอง และคำว่า “ลาวโซ่ง” เป็นคำที่คนไทย (สยามในขณะนั้น) เรียกตามคนลาวหลวงพระบางที่ทำหน้าที่กวาดต้อนผู้คนมาให้สยามอีกทีหนึ่ง เนื่องจากสยามไม่รู้จักไทดำ สยามจึงเรียกกลุ่มนี้ว่าเป็นลาวตามกลุ่มคนลาวหลวงพระบาง โดยแยกแยะให้ต่างจากลาวกลุ่มอื่นว่าเป็นลาวโซ่ง ซึ่งหากพิจารณาคำว่า “ลาว” จะเห็นได้ว่าเป็นคำที่ใช้เรียกผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศลาว เช่น “ลาวพวน” คือกลุ่ม คนลาวที่อยู่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง “ลาวเวียง” หมายถึงกลุ่มคนที่เมืองเวียงจันทน์ หรือ “ลาวครั่ง” ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันคือผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณเมืองภูครั่ง จึงเรียกว่าลาวภูครั่ง ต่อมากลายเป็นลาวครั่ง เป็นต้น หรือแม้แต่ผู้คนในประเทศลาวด้วยกันเอง ยังคงมีคำเรียกคนกลุ่มต่างๆ ตามลักษณะพื้นที่ที่อยู่อาศัย เช่น “ลาวลุ่ม” หมายถึง กลุ่มคนที่ตั้งบ้านเรือนในเขตที่ราบ “ลาวเทิง” หมายถึงกลุ่มของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบสูง หรือคำว่า “ลาวสูง” หมายถึงกลุ่มของผู้คนที่อยู่เขตภูเขาสูง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คำว่า “ลาว” จึงหมายถึงผู้คนที่เป็ประชากรของประเทศลาว หากแต่มีส่วนขยายคำเรียกตามถิ่นที่อยู่แห่งของเมืองที่ตั้ง (locality) และ/หรือภูมิทัศน์นิเวศ (ecological landscape) การที่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเดิมคำว่า “ไทย” นำหน้า ไม่ว่าจะเป็ “ไทยพวน” หรือ “ไทยทรงดำ” จึงเป็นเรื่องที่ ชูศักดิ์ วิทยาภัก (2548: 150) เรียกว่าเป็น “สิ่งที่สร้างทางการเมือง” ทั้งสิ้น “ไทดำ” กับ “ไทยทรงดำ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้เรียกได้เหมือนกัน สอบถามจาก ผู้มีความรู้ด้านไทดำถึงความเหมือน ความต่างในการเรียกกลุ่มคน “ไทดำ” หมายถึงชาติพันธุ์กลุ่มไทดำที่มีอยู่ทั่วโลก เป็นกลุ่มก้อนใหญ่ แต่ถ้าไทดำที่อยู่ในประเทศไทยนั้น จะเรียกว่า “ไทดำ” หรือเรียกว่า “ไทยทรงดำ” ก็ไม่ได้ผิดอะไร (ณัฐวุฒิ ทองดอนเอ, 2562: สัมภาษณ์)

ตำนานที่เล่าขานสืบต่อกันมาเรื่องเล่าของชาวไทดำนั้น ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ถิ่นกำเนิดของชาวไทดำที่มาจากอาศัยอยู่ในประเทศไทย ดังนั้นจึงพบงานวิชาการหลายชิ้นที่กล่าวถึงความพยายามกลับไปยังถิ่นมาตุภูมิเดิมของคนไทดำ ไม่ว่าจะเป็นการหลบหนีจากสังกัดมุลนาย หรืออธิบายการพบการกระจายตัวของชาวไทดำที่ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย โดยกล่าวว่าเป็นความพยายามเดินทางกลับไปยังเมืองแกน แต่จำทางไม่ได้จึงต้องปักหลักตั้งบ้านเรือน ณ บริเวณนั้น (บังอร ปิยะพันธุ์ 2541; สมรักษ์ ชัยสิงห์ กานานนท์ 2550; มยุรี วัดแก้ว 2521) หรือแม้แต่พิธีกรรมการบอกทางคนตายของชาวไทดำ เพื่อให้ผู้ตายเดินทางกลับไปยังเมืองแกน ที่เชื่อว่าเป็นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมของชาวไทดำ เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้เป็นตำนานที่อยู่ในความทรงจำร่วมกันที่ยังคงได้รับการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง และเป็นการตอกย้ำอุดมการณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของตน ซึ่งส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความเป็นตัวตนของชาติพันธุ์ของชาวไทดำ

“ไทดำ” ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวบนความแตกต่างทางวัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ให้ความหมาย “วัฒนธรรม”ว่า สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

พระยาอนุমানราชธน (2532: 50) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทคือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ซึ่งมีการผลิตสืบทอดกันมา จนเป็นความเจริญก้าวหน้า ส่วนอีกประเภทคือ วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ แนวคิด ปรัชญา ทศนคติ ค่านิยม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อสติปัญญาของมนุษย์ ซึ่งจะออกมาในรูปของคุณธรรม จริยธรรม มาตรฐานทางสุนทรียภาพ และขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อ นักมานุษยวิทยา Tylor, Edward (1920) เคยอธิบายว่าวัฒนธรรม หรืออารยธรรม คือความซับซ้อนที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี นิสัย พฤติกรรม และความสามารถต่างๆ ที่มนุษย์จะพึงมีและใช้เพื่อดำรงชีวิตในสังคมชาวไทดำ หรือลาวโซ่ง มีวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่ผูกพันกับความเชื่อค่อนข้างมาก รูปแบบ รายละเอียดจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว สังคมของลาวโซ่ง จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ท้าว หรือกลุ่มชนชั้นสูง เป็นการสืบสกุลจากเจ้านายผู้ปกครองในแคว้นสิบสองปันนา อีกกลุ่มเป็นชนผู้น้อยหรือผู้สืบสกุลจากประชาชนหรือคนทั่วไปรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมจะแตกต่างกันระหว่าง 2 กลุ่มในอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีความแตกต่างกันอยู่ โดยเฉพาะความเชื่อ คณะกรรมการโลกว่าด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนา (The World Commission on Culture and Development) ได้นำเสนอรายงานเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Our Creation Diversity) ต่อที่ประชุมสมัชชาสามัญของยูเนสโก เมื่อตุลาคม 2538 ว่า วัฒนธรรม เป็นปัจจัยในการถ่ายทอดพฤติกรรม และพลังแห่งการเปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์ เสรีภาพ และความเป็นผู้ตื่นตัวต่อความแปลกใหม่ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตอยู่เสมอ และว่าวัฒนธรรม คือ พลังจิตสำนึก อำนาจความรู้และความหลากหลายสำหรับชุมชนและสังคม ดังนั้น ปัญหาท้าทายมนุษยชาติปัจจุบัน คือ การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน และที่กำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต โดยเฉพาะการปรับแนวคิดใหม่ พฤติกรรมใหม่ การจัดระเบียบสังคมใหม่ และการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาทั้งหลายบนพื้นฐานมิติทางวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2562)

จากประสบการณ์การทำงานร่วมกันกับชาวไทดำ หรือ ไทยทรงดำ ในที่นี้ผู้เขียนขอเรียกชาวไทยทรงดำ ว่า “ไทดำ” จากความคุ้นชิน ชุมชนไทดำที่ผู้เขียนเคยทำงานสัมพันธ์กับกลุ่มไทดำในภาคกลางของประเทศไทย ตำบลสระพัฒนา จังหวัดนครปฐม ในช่วงปี พ.ศ. 2560 – 2562 ทำให้มีโอกาสได้ศึกษา เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และได้มีโอกาสเข้าร่วมงานและกิจกรรมของชาวไทดำ ซึ่งถือเป็นงานประจำปี สำคัญที่ชาวไทดำจัดสืบเนื่องเป็นประจำทุกปี การคลุกคลี เรียนรู้ลักษณะการดำเนินชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ กับบุคคลที่เป็นชาติพันธุ์ไทดำ ข้อมูลที่นำเสนอในบทความนี้ได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การพูดคุย และการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับชาวไทดำ ทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ บนพื้นฐานของความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ยังคงสืบทอดกันมาอย่างน่าชื่นชม

พิธีกรรม ความเชื่อ

ชาวไทดำมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษมาช้านาน ทั้งที่บริเวณบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและพื้นที่ไร่นา ด้วยชาวไทดำมีความเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้สามารถปกป้องคุ้มครองให้ตนและสมาชิกในครอบครัว อยู่ด้วยความสุขสวัสดิ์ เจริญรุ่งเรือง แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ จำเป็นต้องมีการเซ่นไหว้ บวงสรวงด้วยเครื่องบูชาต่างๆ ซึ่งจริงๆ แล้ว ตามความเชื่อของชาวไทดำนั้น “ผี” ที่อยู่ในบ้านเรือนก็คือบรรพบุรุษของครอบครัวชาวไทดำ การเซ่นไหว้ บวงสรวง เป็นการทำบุญให้กับญาติ บรรพบุรุษ เช่นเดียวกับกลุ่มคนไทยที่จะใส่บาตร กรวดน้ำ อุทิศส่วนบุญให้กับบรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันมีการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อนี้ให้เห็นอยู่ในทุกที่ที่กลุ่มชนชาติพันธุ์ไทดำอาศัยอยู่

ประเพณีการเส่นเือน (เส่นเือน) พิธีกรรมเซ่นไหว้ผีเือนของชาวไทดำ หรือ ลาวโซ่ง ผีเือนที่ชาวไทดำ หรือลาวโซ่งนับถืออยู่อย่างเคร่งครัดคือ บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลานจะอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วให้ขึ้นเือน ในห้องกะล้อห้องซึ่งเป็นห้องเล็กๆ อยู่มุมในขวาสุดของตัวเือน ผู้เป็นลูกจะเขียนชื่อเือนในบัญชีเือนประจำบ้าน เรียกว่า “บ๊ิบผีเือน” และจะทำพิธีเลี้ยงผีเือน เรียกว่า “พิธีเส่นเือน” ในทุกๆ 3 - 5 ปี เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของลูกหลานเป็นการระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษ ช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข สุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ผีบรรพบุรุษจะเป็นผีที่ดีที่ตายในบ้าน หรือเจ็บป่วยแก่ชราตายไม่ใช่ผีที่ตายจากอุบัติเหตุ หรือ ผีตายโหง ภายในห้องกะล้อห้องจะไม่มีเือกกระดุก จะมีแต่เพียงแก้วน้้ำ และถ้วยชามวางไว้สำหรับใส่อาหารมาเซ่นไหว้ทุกๆ 10 วัน ช้างฝ้าบ้านจะเจาะเป็นรูกลม สำหรับให้หอมเือนทั้งอาหารที่เซ่นผีเือนลงใต้ถุนเือน ซึ่งมีความเชื่อว่า ผีเือนจะมากินเครื่องเซ่น ชาวไทดำจะไม่ทำพิธีเือนเดือน 5 เพราะเป็นช่วงแล้ง ข้าวปลาอาหารไม่อุดมสมบูรณ์ ในเดือน 9 เดือน 10 มีความเชื่อว่าผีเือนไปเฝ้าเณน (เณน คือเทวดาที่ชาวไทดำเคารพนับถือ) และเมื่อถึงกำหนดพิธีแล้วไม่ทำพิธีเือนจะมีเรื่องเดือดร้อนต่างๆ เกิดขึ้นกับครอบครัวหรือคนในบ้านได้ เนื่องจากผีเือนอดอยากไม่ได้กินเครื่อง เซ่นไหว้ การสืบสกุลของตระกูลด้วยการ “สืบผี” จะยึดถือเพศชายเป็นหลักเริ่มจากพ่อบ้าน คนต่อไปต้องเป็นลูกชายหรือหลานชาย ห้ามเป็นเพศหญิงโดยเด็ดขาด ประเพณีการเส่นเือนจะมี 2 กลุ่ม คือ การเส่นเือนผู้น้อย เป็นตระกูลของคนสามัญธรรมดา และการเส่นเือนผู้เ้าว เป็นตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าในอดีต ซึ่งในปัจจุบันพิธีการเส่นเือนนี้ยังได้ดำรงอยู่ โดยมีการเส่นเือนอยู่เป็นระยะๆ ชาวไทดำจะเข้าร่วมพิธีการนี้ และให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง จะสังเกตได้ว่าในหมู่บ้านไทดำที่มีคน

ไทยอาศัยอยู่ ก็จะมีการเชื้อเชิญคนเชื้อสายอื่นที่มีเชื้อชาติให้เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันสำหรับคนในหมู่บ้าน หากบ้านใดจัดทำพิธีนี้ก็จะมีการเข้าร่วมพิธี ถึงแม้ว่าคนที่เข้าร่วมจะไม่ได้เป็นชาวไทดำ แต่หากได้รับเชิญก็จะไปให้เกียรติกับผู้เป็นเจ้าของบ้าน แสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การยอมรับ ให้เกียรติในความเชื่อ ความศรัทธาซึ่งกันและกันในกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ประเพณีการแต่งกาย : ตำนานผ้าซิ่นลายแดงโม

ตำนานการกำเนิดผ้าซิ่นลายแดงโม เป็นเรื่องราวของสตรีผู้เป็นภรรยาที่อยู่กับบ้าน และใช้เวลาว่างในการทอผ้า โดยใช้สีแดงย้อมเส้นยืน ซึ่งเป็นสีที่ใช้แทนหัวใจที่คิดถึงสามี ส่วนเส้นพุ่งใช้สีครามเข้าเกือบดำแทนตัวเอง ใช้ทอทับเป็นเส้นขัดให้เกิดเป็นเนื้อผ้า โดยซ่อนเส้นยืนสีแดงเอาไว้ เมื่อเวลานุ่งผ้าซิ่นลายแดงโมคอยสามีต้องแสงแดดแวววับของเหลือบสีแดงสะท้อนออกมา เหมือนหนึ่งเป็นสื่อสัญญาแห่งความรักที่มีต่อกัน แม้จะเห็นเพียงกลางๆ ก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อปกปิดความอาย ที่เป็นคุณสมบัติของหญิงสาวชาวลาวโซ่งโดยแท้ ผ้าซิ่นลายแดงโม จะต้องนำมาต่อหัวซิ่นสีครามเข้มเกือบดำ ส่วนตีนซิ่นเย็บต่อให้มีความหนา เพื่อป้องกันไม่ให้ชายผ้าซิ่นขาดง่าย โดยหลักการของการทอผ้าต่างๆ ไปเส้นยืนจะมีขนาดเล็กกว่าเส้นพุ่ง การทอผ้าแบบชาวไทดำจึงสามารถที่จะซ่อนสีแดงของเส้นยืนเอาไว้อย่างมิดชิด แต่ไม่สามารถจะซ่อนของสีที่เหลือบเอาไว้ เมื่อเวลาต้องแสงแดดจะมีสีของเส้นยืนสะท้อนออกมาให้เห็นแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ยังคงดำรงอยู่ในยุคสมัยนี้

ปัจจุบันชาวไทดำในตำบลสระพัฒนายังคงนุ่งผ้าซิ่นลายแดงโมเวลามีงาน หรือกิจกรรมของชาวไทดำคนในหมู่บ้านจะพร้อมใจกันแต่งชุดไทดำ ใส่ผ้าลายแดงโม ซึ่งการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายแบบนี้จะเห็นได้ในสถานศึกษาของชุมชน เช่น โรงเรียนวัดสระสี่มุม โรงเรียนบ้านสามัคคี ที่ยังคงรณรงค์ให้ครู บุคลากร รวมถึงนักเรียนได้สวมใส่เสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ของชาวไทดำ อีกทั้งยังมีการส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าหรือลวดลายต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ รวมถึงชุมชนที่อาศัยอยู่ในละแวกหมู่บ้านตำบลสระพัฒนายังคงแต่งกายด้วยผ้าซิ่นในงานประเพณี หรืองานที่จัดขึ้นตามเทศกาล ผู้เขียนเองได้นำผ้าซิ่นลายแดงโม และลายหน้าหมอนมาตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งผสมผสานได้อย่างลงตัว ในความทันสมัยก็ยังคงอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ และได้รับคำชื่นชมจากผู้พบเห็น

นอกจากนี้ยังมีชาวต่างชาติที่ให้ความสนใจเยี่ยมชมศูนย์วัฒนธรรมไทดำที่โรงเรียนวัดสระสี่มุมเป็นประจำ ทุกปี ถึงแม้ชาวไทดำจะรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาในการดำเนินชีวิต แต่ยังคงสืบสานความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองจนทำให้ได้รับความยอมรับจากคนสมัยใหม่ได้อย่างน่าชื่นชม สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือการได้รับรางวัลการอนุรักษ์การแต่งกายพื้นบ้านจากกระทรวงวัฒนธรรมของโรงเรียนวัดสระสี่มุม ซึ่งเป็นการแต่งกายของชาวไทดำในทุกวันพฤหัสบดีของคณะครูและนักเรียนในโรงเรียน

วัฒนธรรมผ้าทอสี ลวดลาย และการแต่งกาย

ผ้าทอของชาวไทดำ เป็นผ้าทอที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นผ้าที่ทอไว้ใช้เองในครอบครัวเป็นการทอด้วยมือโดยใช้กี่โบราณ มี 2 เขา (ตะกอก) ส่วนลวดลายบนผ้าทอจะใช้การปักและการปะผ้า เป็นรูปแบบเฉพาะ โดยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมพุงเหยียน-คองซอน สุมาลย์ โทมัส (2525) ได้กล่าวถึงเทคนิค กรรมวิธี การทอผ้าของไทยว่า กรรมวิธีการทอผ้าเป็นวิชาที่อาศัยความจำและความชำนาญเป็นสำคัญ ไม่มีตำราหรือหลักฐานอื่นๆ และถ่ายทอดสืบทอดกันมาโดยรักษาวิธีการทำลวดลาย การย้อมสี และการทอแบบดั้งเดิมโดยเคร่งครัด การเย็บปักและปะของชาวไทดำเรียกว่าการทำเอื้อแสบว่า เอื้อ คือการปักสอด เส้นด้ายให้เป็นลวดลายต่างๆ แสบ คือ

สร้อยคำ การทำอีกแบบหนึ่งซึ่งเป็นการเย็บดอกรวม แล้วเรียกว่า เอื่อแล้ว ดังนั้นลวดลายผ้าของชาวไทดำจึงมีชื่อเอื่อ นำหน้า เช่น เอื่อแกนแดง เอื่อตาหลวง หรือเอื่อตานกแก้ว เอื่อลายตีนจิ้งจก ลวดลายต่างๆ เหล่านี้หาดูไม่ได้แล้ว และคนสมัยใหม่ส่วนใหญ่ก็ไม่รู้จักชาวไทดำ การปกเปลวลวดลายต่างๆ นั้น ใช้ลวดลายเดิมแต่วัสดุจะเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมแต่ละท้องถิ่น ลวดลายเดิมจะมีลักษณะเป็นรูปเรขาคณิต การทำลวดลายจะเริ่มจากการคัทเวิร์คกระจกติดกับผ้า บางท้องถิ่นจะใช้เลื่อมแทนแต่ราคาจะลดลง ลวดลายที่เป็นพื้นฐานคือ ลายดอกพรม จากนั้นตัดผ้าเป็นรูปทรงเรขาคณิต เช่น เป็นรูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จากนั้นใช้ผ้าฝ้าย 4 สี คือ สีแดง สีส้ม สีเขียว และสีขาวในการจัดวางให้เกิดลายดอกลักษณะต่างๆ แตกต่างกันไป มีชื่อเรียกแต่ละลายเป็นเอกลักษณ์ เช่น ลายดอกเต้า ลายดอกจันทร์ ลายดอกบัว ลายดอกกะโหลก ลายหางนกอีแจว การนำดอกแต่ละดอกมาประกอบทำหน้าหมอน “หมอนลาว” มีลักษณะเป็นหมอนลูกสี่เหลี่ยมจัตุรัส ในยุคปัจจุบันมีการนำลายดังกล่าวมาทำเป็นลายข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันอย่างหลากหลาย โดยมีชื่อเรียกติดปากว่า “ลายหน้าหมอน” นอกจากนี้ยังใช้ลายต้นในการทำขอบที่นอนเรียกว่าขอบพุกและทำขอบผ้าห่ม (มุ้งดำ) เพื่อใช้ในพิธีแต่งงาน โดยฝ่ายเจ้าสาวจะต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว และใช้ตกแต่งเสื้อฮิชายเสื้อฮิหญิง ในการทำลวดลายหน้าหมอน ผ้าเปียว (ผ้าสไบ) ลายประกอบตัวเสื้อฮิ ได้แก่ ลายขอกูด ลายดอกเต้า (ลายดอกน้ำเต้า) และลายดอกผักแว่น (เรณู เหมือนจันทร์เขย, 2542)

ปัจจุบันลายผ้าดังกล่าวของชาวไทดำเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มอนุรักษ์นิยม กลุ่มคนที่เห็นคุณค่า โดยแสดงออกด้วยการสวมใส่เสื้อผ้าที่ตกแต่งด้วยลายหน้าหมอน ปัจจุบันสถานศึกษาในชุมชนที่มีชาวไทดำอาศัยอยู่ก็มีการรณรงค์ให้อนุรักษ์เอกลักษณ์ของลายผ้าต่างๆ นี้ไว้ในรูปแบบของการประดับข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันด้วยลวดลายเหล่านี้ ซึ่งผู้เขียนเองมีของใช้หลายอย่างที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทดำด้วยความชื่นชอบ ชื่นชม และยินดีสืบสานเอกลักษณ์นี้ต่อไปด้วยความเต็มใจ

ประเพณี : งานประจำปีไทยทรงดำ หรือประเพณีไทดำ

งานประเพณีไทยทรงดำ เป็นวันที่มีงานกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทดำ แต่ละเรียกกันว่างานประจำปีไทยทรงดำ ชาวไทดำในตำบลสระพัฒนาจะจัดงานในวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ซึ่งอยู่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของไทย ถือว่าเป็นงานประจำปีของชาวไทดำและชาวไทยที่มีร่วมกัน โดยได้รับความร่วมมือจากวัด ผู้นำชุมชน หมู่บ้านต่างๆ ในละแวกใกล้เคียงเป็นแนวร่วมสนับสนุนให้เกิดการจัดงานขึ้น ตลอดทั้งเดือนเมษายนของปีจะมีงานไทยทรงดำจัดขึ้นแทบทุกวัน กระจายไปตามอำเภอและจังหวัดต่างๆ ที่มีชาวไทดำอาศัยอยู่ ขั้นตอนการเปิดงานซึ่งเป็นขั้นตอน พิธีการของทุกที่จะเป็นเรื่องของการถวายเครื่องสักการะต่อหน้าพระบรมสาทิสลักษณ์พระเจ้าอยู่หัวขนาดใหญ่ที่สามารถมองเห็นได้แต่ไกล การร่วมร้องเพลงสดุดีมหาราชาที่ทุกคนบนเวทีและด้านล่างจะร่วมร้องเพลงด้วยสีหน้าเบิกบาน เป็นภาพที่พบได้ทุกที่ในงานประจำปีไทยทรงดำ ภาพเหล่านี้บ่งบอกถึงการประกาศความเป็นพลเมืองไทย ที่มีศักดิ์ศรีเช่นเดียวกับคนอื่นๆ เป็นกลไกหนึ่งของการยอมรับการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย การยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ยึดถือ ปฏิบัติ แสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชนชาวไทย ในวันที่มีงานประเพณีจะมีผู้ร่วมงานเป็นจำนวนมาก ทั้งชาวไทดำในหมู่บ้าน ชาวไทดำที่อยู่ท้องที่จังหวัดอื่น ไม่ว่าจะเป็นเชื้อสายไทดำหรือไม่ ต่างก็แต่งกายด้วยชุดไทดำ เสื้อผ้าสีโทนเข้มบ้างเข้าร่วมงานและร่วมฟ้อนรำ ยิ่งไปกว่านั้นในระยะหลังหลายหมู่บ้านที่มีการจัดงานยังมีการจัดนิทรรศการ

ความเป็นมาของชาวไทดำ และวิถีชีวิตในอดีต การแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตออกมาจัดแสดงให้ความรู้มีการใช้สื่อสัญลักษณ์ความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพเรือนไทดำ ภาพเรือนในอดีต หรือเรือนไทดำจำลอง ข้าวของเครื่องใช้ของชาวไทดำ ลวดลายผ้าปักที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทดำ มาใช้ตกแต่งเวทีและตามสถานที่ต่างๆ ในงาน

การแสดงออกของชาวไทดำแฝงไปด้วยนัยของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีพ่อแม่เป็นคนเชื้อสายใด หากเกิดในเมืองไทย เรียนหนังสือไทย อ่าน พูด และใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก และที่สำคัญทุกคนต่างมีศูนย์รวมดวงใจ ณ ที่แห่งเดียวกัน คือ ความเป็นพสกนิกรของในหลวงองค์เดียวกัน นี่เป็นอีกหนึ่งของการแสดงออกในการอยู่ร่วมกันของชนกลุ่มชาติพันธุ์กับสังคมไทย การยอมรับซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ว่าชาวไทดำเคารพขนบธรรมเนียมประเพณี ความรัก ความศรัทธาของคนไทย สามารถปรับตัวใช้ชีวิตร่วมกันกับสังคมที่มีคนส่วนใหญ่ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง และความเป็นตัวตนของชาวไทดำนั้นก็มิได้สูญหายไป สังคมสมัยใหม่เช่นกัน แต่กลับได้รับการยอมรับจากสังคมไทยที่นำเอาวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของชาวไทดำมาปรับใช้ เผยแพร่ และช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดกันต่อไป

ประเพณี : งานศพ

เมื่อมีคนในครอบครัวเดียวกันเสียชีวิต ญาติพี่น้องชาวไทดำจะหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อไว้ทุกข์และมาจัดงานศพโดยช่วยกันอาบน้ำศพ ซึ่งจะอาบน้ำเหมือนอาบน้ำคนปกติ ไม่ได้รดน้ำที่มีเหมือนประเพณีของไทยเสร็จแล้วแต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าใหม่ชิ้นในสวมทับด้วยเสื้อฮิประจำตัวของผู้ตาย ชาวไทดำจะมีเสื้อฮิประจำตัวคนละหนึ่งตัวโดยใช้งานทั้งสองด้านของตัวเสื้อ ด้านที่มีลวดลายน้อย จะใช้ในพิธีงานมงคลส่วนด้านที่มีลวดลายมากๆ จะใช้ในพิธีงานศพ เมื่อจัดศพตามพิธีกรรมแล้วนำศพใส่โลง จากนั้นใส่เสื้อฮิกลับด้านในที่มีลายมากออกข้างนอกคลุมโลงผู้ตายอีกทีหนึ่งเสื้อฮิที่ใช้ต้องเป็นเสื้อฮิของผู้หญิงเท่านั้น จากนั้นก็จะประกอบตามพิธีกรรม ในพิธีจะมีการโกนหัวลูกชายผู้ตายแล้วจึงนำไปฝัง หรือเผาที่ป่าช้า การแต่งกาย ลูกหลานของผู้ตายจะใส่เสื้อขาวเรียกว่า “เสื้อตัก” และโปกหัวด้วยผ้า ส่วนหมอบอกทางในการนำศพไปป่าช้า เรียกว่า “เขย” ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ สวมหมวก มีผ้าขาวและผ้าไหมยาวประมาณ 1 วา คาดเอว ถ้าเป็นผ้าไหมแพรสีแดงก็คาดไว้ที่หมวก การวางโลงศพถ้าเป็นผู้ชายให้วางใต้ชื่อในท้องกะล้อห้อง ถ้าเป็นผู้หญิงให้วางใต้ชื่อบ้านแต่อยู่นอกห้อง มีไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร แขนงไว้เหนือโลงด้านศีรษะสำหรับวางของที่ จะให้ผู้ตาย เช่น ผ้าไหมแพร ผ้าขาว ผ้านดิบที่ปลายเท้าศพจะวางอาหาร 1 สำหรับ ไก่ดิบวางบนพานอีกทีหนึ่งเรียกว่า “พานงายย้อ” ถ้าศพอยู่ในบ้านจะไม่มีพิธีสวด มีการจุดไฟไว้ข้างห้องผีตลอดเวลาจนกว่าจะนำศพไปเผา ผู้ที่ทำพิธีคือหมอบอกทางเรียกว่า เขย จะแต่งตัวด้วยชุดดำ สวมหมวก มีผ้าขาวคาดเอว ถ้าเป็นผ้าแพรสีแดงจะคาดไว้ที่หมวก มีมีดหมอ 1 เล่ม และตำราบอกทางญาติผู้ตายเชิญแขกรับประทานอาหาร เสร็จแล้วจึงให้เขยทำพิธีบอกให้ผู้ตายกินงายย้อ (อาหารในพาน) เขยจะใช้มีดปักกระดานหันทางด้านคมออกโดยเขยจะนั่งอยู่ด้านปลายเท้าของผู้ตาย จะบอกทางให้แก่วิญญาณของผู้ตายไปป่าเฮว (ป่าช้า) จากนั้นจึงหัน “ซอน” หรือโลงศพไว้ตรงกลางเรือนให้ด้านศีรษะไปทางกะล้อห้องเพื่อทำพิธีช้อนขวัญ เป็นการเรียกขวัญของผู้ตายให้กลับคืนมาโดยผู้ที่ทำพิธีจะถือสวิงเดินนำหน้าตามด้วยญาติผีเดียวกันเดินวนรอบโลงศพจากซ้ายไปขวารวม 3 รอบ ก่อนที่จะนำศพไปป่าช้า หลังจากเผาศพแล้ว ญาติจะเก็บกระดูกใส่ในถุงผ้าไหมสีเหลือง ใส่เงินลงไปในถุงมัดปากถุงเอาไปใส่ในโกศที่บ้าน ปัจจุบันนิยมเอาศพไปเผาที่

วัดไทย เหมือนประเพณีความเป็นอยู่ของไทย มีการโกนผมไฟหน้าศพเหมือนกัน แต่ชาวไทดำมีความเชื่อว่าถ้าโกนผมหน้าศพเรียกว่า “เสียผม” เป็นการเรียกขวัญไม่ให้ตามไปอยู่กับผู้ตาย

ผู้เขียนในฐานะคนไทยที่เคยเข้าร่วมในพิธีงานศพของชาวไทดำนั้น รู้สึกตระหนักถึงความกตัญญู กตเวทิต่อบรรพบุรุษของชาวไทดำ ว่าไม่ได้แตกต่างกับชาวไทย หากต่างกันแต่วิถีและวิธีการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเพียงเท่านั้น เมื่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวไทดำยังคงดำเนินชีวิตตามวิถีของตนเหมือนเดิม แต่มีการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ ปรับตัวเข้ากับประเพณีอันดีงามของสังคมไทย การยอมรับวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันต่อคนไทยเช่นนี้ทำให้ความเป็นตัวตนของชาวไทดำ จึงได้รับการยอมรับจากสังคมไทยได้อย่างไม่มีข้อโต้แย้งเช่นกัน

ประเพณี : การละเล่น

การละเล่นของชาวไทดำจะเริ่มในหลังฤดูเก็บเกี่ยวประมาณเดือน 5 เดือน 6 ของทุกปี เป็นการให้หนุ่มสาวได้สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ชาวไทดำได้พักผ่อนจากความเหนื่อยล้าหลังจากงานหลักในฤดูเพาะปลูก มีการเล่นคอน ฟ้อนแคน อันเป็นการละเล่นพื้นบ้านมาแต่โบราณ ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปไม่มีการเล่นคอน ฟ้อนแคน เล่นลูกช่วงอีกแล้ว เหลือแต่รูปแบบลูกช่วงสิ่งของที่ใช้เล่น เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมเดิมไว้เท่านั้น ปัจจุบันนิยมการฟ้อนรำในงานของชาวไทดำที่จัดขึ้นระดับตำบลเท่านั้น การเล่นคอน ฟ้อนแคนนั้นเริ่มจากเล่นเพลงแคน การเล่นเพลงแคน หมอแคนจะเดินเป่าแคน หนุ่มสาวจะออกมารำแคนเป็นคู่มือรำมาร้องเพลง เกี้ยวสาว ฝ่ายหญิงจะออกมาร้องโต้ตอบสลับกันไปมา ผู้ที่อยู่รอบนอกจะตบมือตามจังหวะทำให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น จากนั้นก็มาจับกลุ่มกันเล่นลูกช่วงซึ่งเป็นเครื่องเล่นที่ทำด้วยผ้าลายดอกหลายสี ภายในยึดด้วยเม็ดนุ่น หรือเม็ดมะขาม มีพู่ผ้าสีต่างๆ ยาวประมาณ 29-30 เซนติเมตร อีกด้านหนึ่งมีเชือกสำหรับจับเหวี่ยงในการเล่นลูกช่วง จะแบ่งกลุ่มคนเล่นเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายชาย 10 คน และฝ่ายหญิง 10 คน ยืนเรียงแถวหน้ากระดานห่างกัน 15 เมตร เริ่มการเล่นจากฝ่ายชายจะจับ ลูกช่วงเหวี่ยงเป็นวงกลมแล้วโยนไปที่ฝ่ายหญิง ถ้าฝ่ายหญิงรับได้จะเหวี่ยงโยนกลับไปฝ่ายชาย กลับไปกลับมา ถ้ารับไม่ได้จะมีการเจรจาต่อรองหรือลงโทษพอเป็นที่สนุกสนาน แล้วกลับไปจับกลุ่มร้องเพลงรำยรำเล่นเพลงแคนต่อไป

ถึงแม้ว่าปัจจุบันการละเล่นของชาวไทดำ อาจจะถูกกลืนเลือนไปบ้างตามกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป แต่การอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณียังคงอยู่ในรูปของการสืบสานผ่านทางสถานศึกษา เช่น โรงเรียนวัดสระสี่มุม โรงเรียนบ้านสามัคคี กิจกรรมการละเล่นนี้ยังคงมีให้เห็นได้บ้างในงานประจำปีไทยทรงดำ หรือประเพณีไทดำ ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลที่มีทั้งคนไทย และคนไทดำเข้าร่วมกิจกรรมกันอย่างสนุกสนาน แสดงให้เห็นถึงความรัก ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงทำให้ประเพณีการละเล่นนี้ยังคงสืบทอดต่อๆ กันมา และได้รับการยอมรับในหมู่คนไทยด้วยเช่นกัน

ภาษา ตัวอักษรของชาวไทดำ

ชาวไทดำ หรือ ชาวโซ่ง จะมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ญัษฐุติ ทองดอนเอ (2562, สัมภาษณ์) กล่าวว่า ภาษาไทดำ มีการประดิษฐ์อักษรขึ้นมาใช้เอง “มีพยัญชนะ 35 ตัว มีสระและเครื่องหมายต่างๆ 18 รูป อักษรไทดำจัดอยู่ในตระกูลภาษาไทยกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับภาษาไทย และภาษาลาว มีลักษณะนี้วิธีเขียนเป็นคำและข้อความ จะวางสระไว้รอบพยัญชนะ คือวางข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ข้างล่างบ้าง นอกจากนี้มีการใช้อักษรไทดำเป็นของตนเองแล้ว ชาวไทดำยังมีการประดิษฐ์ปฏิทินขึ้นใช้เอง โดยกำหนดวันในปฏิทินเป็น

รอบละ 10 วัน มีชื่อเรียกวันต่างๆ และมีรูปแบบการเขียนเป็นอักษร การกำหนดวันต่างๆ ดังกล่าวชาวไทยดำใช้กำหนดฤกษ์ยามในการไถนา เกี่ยวข้าว แต่งงาน เสนอเรือน พิธีปลงศพและพิธีกรรมอื่นๆ ในวิถีชีวิตในปัจจุบันมีสมาคมที่สอนภาษาไทยที่ ยังคงอยู่ด้วยการจัดสอนภาษา การแข่งขันด้านภาษาไทยดำ โดยสมาคมไทยดำที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมไทยดำ

จะเห็นได้ว่าการสอนภาษาไทยดำนั้น นับวันจะถูกกลืนเลื่อนไปตามกาลเวลา หากชาวไทยดำเองไม่ตื่นตัวในการอนุรักษ์ด้านการอ่าน เขียน ภาษาไทยดำ เยาวชนไทยดำรุ่นใหม่บางคนไม่สามารถพูดภาษาไทยดำได้ หากแต่มีกลุ่มคนที่ยังคงเห็นคุณค่าของภาษาไทยดำ จึงทำให้เกิดการสานต่อในรูปแบบการบรรจุวิชาไว้สอนในโรงเรียน เช่น วิทยาลัยวัดสระสี่มุม โดยได้รับการสนับสนุนจากครูอาจารย์ที่เป็นชาวไทยดำ มีชมรมที่คอยให้การสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำที่เข้าร่วมกันอย่างต่อเนื่องเสมอมา การจัดการแข่งขันการอ่าน มีการเรียงเรียงตัวอักษร การอ่าน การเขียนภาษาไทยดำในโรงเรียนที่มีการเรียนร่วมทั้งกลุ่มคนไทยและกลุ่มนักเรียนชาติพันธุ์ไทยดำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อะไรร่วมกัน จึงทำให้ภาษาไทยดำนี้ยังคงอยู่และสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน

บทสรุป

การอยู่ร่วมกันในสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วนี้ ความทันสมัยทำให้วัฒนธรรมอันดั้งเดิมของแต่ละชนชาติถูกกลืนไปกับโลกแห่งความเปลี่ยนแปลง เมื่อมีความทันสมัยเข้ามาทดแทน ส่งผลให้ความคิด ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมถูกกลืนไปกับการปรับตัวของคนในสังคม จะเห็นได้ว่าสิ่งที่จะทำให้เกิดการคงอยู่คือการยอมรับความแตกต่างของกันและกัน การเคารพในความคิด ความเชื่อ เป็นการเคารพสิทธิต่อกันด้วยความเสมอภาค จะส่งผลให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การยอมรับ ความเข้าใจ และการปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเช่นกัน ดังที่ เบญจมาศ รื่นสวัสดิ์ (2553: 11) กล่าวว่า วิถีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกินวิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ โดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นเริ่มมาจากเอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวอย่าง แล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติตามสืบต่อกันมา กลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำเป็นกลุ่มชนหนึ่งในสังคมไทยที่มีการดำเนินชีวิตด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตมีสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไปจากคนในสังคมไทย แต่ถึงกระนั้นการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมต่างๆ ก็ยังคงถูกสานต่อจากชนกลุ่มไทยดำที่อาศัยในประเทศไทยจวบจนปัจจุบัน การคงอยู่ของขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แตกต่างของชนชาติพันธุ์ ไทยดำนี้ เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวยอมรับซึ่งกันและกันของสังคมไทย ชาวไทยดำยอมรับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และปฏิบัติตามครรลองของไทยด้วยความเคารพในวิถีของคนไทย เถกเช่นเดียวกับกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทยดำด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสังคมชาวไทยดำ เคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน จึงทำให้สิ่งดั้งเดิมทั้งสองชนชาติสามารถสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายจึงเป็นที่มาที่ทำให้“ไทยดำ” เป็น “ชาติพันธุ์ร่วมสมัย” จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

Reference

- Chaisingkananont, S. (2007). phithikam kieokap khwamtai chong klum chattiphan song. [Death rituals of the Chong Song ethnic group.], Bangkok: borisat nangsudian.
- Muenjanchoey, R. (2013). thun watthanatham phua kanphatthana klum chattiphan Thai song dam nai changwat Nakhon Pathom. [Cultural capital for the development of Thai ethnic groups His Highness in Nakhon Pathom province.], Doctor of Philosophy Program Department of Development Studies Faculty of Education Silpakorn University.
- Office of the National Cultural Commission Ministry of Culture. (2019). khwammai naekhit lae praden kieokap watthanatham. [Meanings, concepts and issues related to "culture".], Retrieved on June 26, 2019 from <http://www.openbase.in.th/node/5954>.
- Office of the National Economics and Social Development Council. (2018). phaen phatthana sethakit lae sangkhom haeng chat chabap thi sipsong Phosong songphanharojhoksip songphanharojhoksipi. [National Economic and Social Development Plan No. 12 2017 - 2021], Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Council.
- Piyaphan, B. (1998). Lao nai krung Rattanakosin. [The Lao in Early Bangkok.], Bangkok: Office of Research Funds and the Foundation for the Social Sciences and Humanities Textbook Project.
- Prachuabmoh. C. (2012). rat chat lae chattiphan kan chamnaek klum chattiphan : panha lae kho-san-ae. [State, nation, and ethnicity Ethnic group classification: problems and recommendations.], Office of Academic Promotion and Support, Chiangmai, Department of Social Development and Welfare Ministry of Social Development and Human Security.
- Praya Anumarnrartchaton. (1989). ruang ruam kieokap watthanatham. [A collection of stories about culture.], 5th edition, Bangkok: maekhapang.
- Royal Institute Dictionary. (2011). Watthanatham. [Culture.], Retrieved on June 26, 2019 from <http://www.royin.go.th/dictionary/>.
- Ruensawat, B. (2000). withi chiwit chao Phuthai tambon phon 'amphoe kham muang changwat kan sin. [Thai people's way of life, Phon Sub-district, Kham Muang District, Kalasin Province.], journal Interdisciplinary Research: Graduate Studies. 4, 2 (April-June): 79-86.

- Saipan, P. (2008). Tai Dam thai khāo thai lūāng : ‘attalak poēt ‘attalak pit. [Black Thai, White Thai, Yellow Thai: Open Identity Closed identity.], Bangkok: Textbook Project Foundation Social Sciences and Humanities.
- Thomas, S. (1982). phāphūn mūāng. [Local cloth], Bangkok: Thai Case Studies Institute Thammasat University.
- Tongdon-A, N. (2019). samphāt dōi phūkhīān. [Interview by writer.], Nakhon Pathom: June 26, 2019.
- Tylor, E. (1920). **Primitive Culture**. Vol 1. New York: J.P. Putnam’s Sons.
- Udomwech, M. (2004). prawattisāt Tai Dam nai prathēt Thai. [khamu het hai Thaihetna.], The history of Tai Dam in Thailand. Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University.
- Watkaew, M. (1978). kānsuksā khroṅsāṅ sangkhom khōṅ chāo sōṅ. [A study of the social structure of the Song people.], Master of Arts Degree in Social Development, Graduate School Kasetsart University.
- Wiriyan P. (2016). phahulak thāṅ sangkhom watthanatham. [Pluralism in society and culture], Retrieved on June 26, 2019 from <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=444>.
- Wittayapak, C. (2005). “khamu het hai Thaihetnā”. [khamu het hai Thaihetna.], Journal for Social Sciences Research, Chiangmai University. 17, 1 (January-June): 138-172.